

Verifikacija i mere za jačanje poverenja i bezbednosti u Evropi

SILVA RAMUSOVIĆ – MITROVIĆ

U članku se obrađuje pojam, uvođenje i evolucija primene metoda verifikacije u okviru mera za jačanje poverenja i bezbednosti Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji (KEBS). Autor je, radi potpunijeg prikaza primene metoda verifikacije, dotakao i određene sporazume o kontroli naoružanja, čiji je neizostavni sastavni deo verifikacija.

Prilikom sklapanja međunarodnih sporazuma jedan od osnovnih problema je verifikacija, bez koje nema doslednog sprovođenja sporazuma bez obzira na to što nijedan metod verifikacije nije bez određenih nedostataka. Nespremnost da se prihvate adekvatni metodi verifikacije, odnosno kontrola doslednosti sprovođenja, godinama je sprečavala veće pomake u toj oblasti. Tek započinjanjem procesa KEBS-a uvode se i postepeno usavršavaju sveobuhvatni i precizni metodi verifikacije o ograničavanju vojnih aktivnosti, a zatim se oni postepeno šire i na druge oblasti sporazumevanja u okviru KEBS-a.

Dobrovoljno prihvatanje metoda verifikacije sporazuma zaključenih u okviru KEBS-a ne samo da je garancija njihovog sprovođenja već je i pokazatelj poboljšane političke klime i uzajamnog poverenja država učesnica. Jer, jačanje uzajamnog poverenja omogućiće uvođenje još usavršenijih metoda verifikacije zaključenih sporazumom.

RAZVOJNI PUT KEBS-a

Odluku o sazivanju Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji (KEBS) donele su države učesnice u vreme pojačane trke u naoružavanju i povećane zategnutosti između dva bloka. Početak KEBS-a nije obećavao mnogo jer su države učesnice imale veoma različite stavove i ciljeve. Istok, u stvari, nije želeo suštinske promene, već samo učvršćivanje postojećeg stanja u Evropi; Zapad je želeo promene, ali samo na Istoku, a neutralne i nesvrstane zemlje (NNZ), koje su i bile najviše ugrožene takvim stanjem, želele su kvalitativne promene i na Istoku i na Zapadu. Ipak, i pored tako različitih ciljeva, sve države učesnice su imale jedan zajednički cilj – unapređenje

detanta u Evropi. Način da se to ostvari videle su u pregovorima na KEBS-u, koji su okončani 1975. godine, kada je 35 država učesnica u Helsinkiju potpisalo Završni akt. One su svoju saradnju na planu mera za jačanje poverenja i bezbednosti zasnivale na principu dobrovoljnosti. Smatrale su da prethodna najava većih vojnih manevara i razmena posmatrača na dobrovoljnoj osnovi, kao gest dobre volje, pokazuju da iza izvođenja vojnih aktivnosti nema nikakve neprijateljske namere države učesnice koja ih izvodi. Zbog toga se u Završnom aktu verifikacija uopšte ne pominje.

Samo dve godine kasnije, u vreme novog zaošttravanja odnosa između dva bloka i početka krize detanta, otpočeo je dogovoreni sastanak KEBS-a u Beogradu (1977–1978). Njegov osnovni zadatak bila je analiza rezultata primene Završnog akta i razmatranje mogućnosti za dalji razvoj celog procesa. Međutim, zbog pogoršane situacije, nijedan blok nije bio zainteresovan za usvajanje značajnijih mera za jačanje poverenja. Mada neki smatraju da je bio potpuni neuspeh, jer na njemu nije usvojen nikakav sadržajni dokument, sastanak u Beogradu, ako ništa drugo, doprineo je kontinuitetu KEBS-a.

Novi sastanak KEBS-a počeo je 1980. godine u Madridu u još nepovoljnijim međunarodnim uslovima. Međutim, mada je kriza detanta dostigla kulminaciju, situacija je bila povoljnija jer su oba bloka, svaki iz svojih razloga, bila zainteresovana za uspešan ishod. To je potvrđeno usvajanjem Madridskog mandata 1983. godine. U njemu su mere za jačanje poverenja dopunjene i postale su mere za jačanje poverenja i bezbednosti. Osim toga, prvi put je predviđena obaveza da svaku meru prati i oblik verifikacije koji odgovara njenom sadržaju. Praktično, to je značilo da se ne mogu predlagati i raspravljati mere koje nije moguće verifikovati.

Mada je uvođenje verifikacije bilo veliki pomak u radu KEBS-a, do istinskog napretka je došlo tek na Konferenciji o merama za jačanje poverenja i bezbednosti i razoružanja u Stokholmu. Naime, Stokholmskim dokumentom, usvojenim 1986. godine, zaista su utvrđeni adekvatni oblici verifikacije.

Jednom prihvaćeni, oblici verifikacije su se našli u poboljšanoj formi u Bečkom dokumentu, koji su 34 države učesnice (nakon ujedinjenja dve Nemačke) usvojile 17. novembra 1990. u Beču. Vrhunac svega bilo je potpisivanje Pariske povelje za

novu Evropu 21. novembra 1990. u Parizu. U njoj se, u delu koji se odnosi na bezbednost, pored Bečkog dokumenta, našao i Sporazum o konvencionalnim snagama u Evropi (CFE). Pre toga, pregovori o uzajamnom smanjenju snaga (MBFR) između NATO i VU vođeni su 15 godina bez uspeha. Jedan od razloga zbog kojih su pregovori pretrpeli neuspeh bila je i nemogućnost da se usaglasе stavovi oko odredaba verifikacije.

Iz razvojnog puta KEBS-a vidi se da su države učesnice u toku pregovora učile kako da mirno sarađuju, menjaju navike i jačaju međusobno poverenje tragajući za zajedničkim interesima i ciljevima, otklanjajući postepeno sumnjičavost, razlike u shvatanju vojne tajne i čuvanju podataka. Jer, upravo je proglašavanje svakog podatka vojnom tajnom onemogućavalo kontrolu i sticanje bilo kakvog uvida u poštovanje odredaba potpisanog sporazuma. To znači da je osnovni problem postalo pitanje verifikacije, zbog čega je, između ostalog, i došlo do zastoja u procesu KEBS-a.

VERIFIKACIJA – GARANT POŠTOVANJA SPORAZUMA

Odnos prema verifikaciji uglavnom zavisi od interesa i ciljeva pregovarača. U praksi se manifestuje na različite načine, počev od tvrdnje da nije neophodna do toga da se samo striktnom verifikacijom može obezbediti provera svakog elementa i osigurati garancija da se sporazum neće kršiti. Oba prilaza su ekstremna i uglavnom se koriste tokom pregovora kao argument za potvrdu sopstvenih stavova. Međutim, veoma je važna činjenica da ne postoji univerzalni oblik verifikacije, jer se prema cilju pregovora i sadržaju materije o kojoj se pregovara određuje oblik verifikacije koji će obezbediti uspešno sprovođenje sporazuma. Pri tom je uticaj subjektivnih činilaca, kao što su istorijska iskustva, prethodni i trenutni odnos između država učesnica pregovora i, posebno, stepen međusobnog poverenja, promenljiva kategorija čiji se značaj manifestuje u svakom konkretnom slučaju. Dakle, ako se pođe od stanovišta da je osnovni cilj verifikacije da učesnicima u pregovorima obezbedi određeni stepen sigurnosti, odnosno

neku vrstu garancije da se svi pridržavaju preuzetih obaveza, jasno je da se oblici verifikacije moraju odrediti tako da omoguće ostvarivanje tog cilja.

Različita gledišta uslovljavaju različite definicije verifikacije, a svako od njih odražava stav i ciljeve svojih autora. Pri tome su uslovi u kojima se definicija razvijala i ciljevi koje je trebalo ostvariti bili osnov za konkretno rešenje. Tako su, na primer, Niksonova, Fordova i Karterova administracija podržavale princip tzv. adekvatne verifikacije. Nju je Nikson definisao kao praktični standard „pomoću koga ćemo utvrditi da li pokušaj prekršaja možemo identifikovati... i da li to možemo pravovremeno učiniti da bismo mogli da reagujemo na odgovarajući način“.¹ U tom slučaju pod praktičnim standardom se podrazumeva raspolaganje određenim instrumentarijem koji obezbeđuje mogućnost realizacije u praksi.

Kriterijum adekvatne verifikacije mogao bi se tumačiti na različite načine, pa čak i zloupotребiti. Ipak, sa sigurnošću se može reći da je cilj adekvatne verifikacije da oceni rezultate pridržavanja odredaba sporazuma. Njen osnovni zadatak je da tačno utvrdi da li je neka odredba prekršena, i to što je moguće bliže trenutku kada je prekršaj učinjen. Osnovni preduslov za njenu primenu jeste postojanje jasnih i precizno definisanih odredaba sporazuma i pristup potrebnim podacima na osnovu kojih bi moglo da se proverí poštovanje odredaba.

Reganova administracija je tzv. adekvatnu verifikaciju odbacila kao neodgovarajuću i usvojila princip tzv. efikasne verifikacije. Međutim, pošto taj pojam još uvek nije jasno definisan i u odnosu na adekvatnu verifikaciju, može se zaključiti da se radi samo o želji da javnost stekne utisak da je učinjen kvalitativni pomak iako, u stvari, nema nikakvih promena u odnosu na ranija gledanja. To može da se vidi i iz definicije pojma efikasne verifikacije koju je ponudio ambasador Pol H. Nice kada je govorio o ravnoteži između zahteva verifikacije i zahteva bezbednosti u Sporazumu o raketama srednjeg i kraćeg dometa (INF):

„Shvatamo da ne možemo biti sigurni da ćemo svaki put kada Sovjeti prekrše sporazum INF uspeti to i da utvrdimo, ali isto tako shvatamo da to i nije cilj. Pre bi se moglo reći

¹ Volker Kunzendorf, *Verification in Conventional Arms Control*, Adelphi Papers, No 245, IISS, London, Winter 1989, str. 6.

... da ćemo, ako Sovjeti pređu granicu sporazuma na način koji je vojno značajan, biti u stanju da otkrijemo takvo kršenje i efikasno reagujemo, sprečavajući Sovjete da na taj način ostvare prednost. Mi to nazivamo efikasnom verifikacijom, a to je zahtev koji režim verifikacije za sprovođenje sporazuma INF zadovoljava.“²

Na osnovu prvog dela njegovog objašnjenja može se zaključiti da više odgovara terminu „adekvatan“ nego „efikasan“, i da se nastavak, u kojem je malo detaljnije obrađen značaj kršenja sporazuma i potreba da se raspoláže sposobnošću efikasnog reagovanja, nimalo ne razlikuju od onoga što se logično očekuje. Rezultat celog tog poduhvata trebalo bi da bude odvrćanje od kršenja sporazuma, što je veoma važno kako na vojnom, tako i na političkom planu. Naravno, pri tome ne treba zanemariti činjenicu da sistem verifikacije ne sadrži mere koje bi se primenile u slučaju kršenja sporazuma, pošto je isključivi zadatak verifikacije da kroz obezbeđivanje odgovarajućih činjenica i podataka utvrdi da li se države potpisnice pridržavaju ili ne pridržavaju sklopljenog sporazuma. Prema tome, primenom verifikacije se samo smanjuje mogućnost da država potpisnica ostvari prednost kršenjem sporazuma.

METODI VERIFIKACIJE

Pitanje metoda pomoću kojih će se verifikacija sprovoditi, u suštini, pitanje je načina na koji će se obezbeđivati podaci koji treba da potvrde da li se sporazum poštuje ili ne. Za ostvarivanje tog cilja posebno su značajna dva metoda verifikacije: inspekcija i primena nacionalnih tehničkih sredstava (NTS).

Pod inspekcijom, kao metodom verifikacije, prvenstveno se podrazumeva sprovođenje kontrole na licu mesta, koja je dugo bila predmet najoštrijih sporenja. Naime, od zemlje na čijoj teritoriji je trebalo da se izvede inspekcija zahtevano je da dozvoli ulazak na svoju teritoriju timu inspektora i unošenje određenih sredstava za posmatranje, što se smatralo narušava-

² Paul H. Nitze, *NATO Should Focus on Modernization and Arms Control*, Official Text, London: United States Information Service, US Embassy, 9 December 1988, str. 9.

njem nacionalnog suvereniteta. Istina, ne može se poreći da sprovođenje inspekcije zadire u suverenitet jedne zemlje, ali je nesporno i to da određene mere o kojima se pregovara zahtevaju strogu kontrolu, odnosno detaljan uvid u suštinu. Stoga je takvim sporazumima predviđeno i više vrsta inspekcije, kao što su rutinska inspekcija, inspekcija na zahtev, uz kratko vreme upozorenja, i permanentno posmatranje, jer jedino njihovom primenom može da se ostvari cilj verifikacije sporazuma.

Primena NTS prvi put je zvanično priznata 1972. godine, kada je sklopljen Sporazum o ograničavanju antibalističkih raketa (ABM) između SAD i SSSR-a. Nacionalna tehnička sredstva, naime, podrazumevaju korišćenje kamera na satelitima koje obezbeđuju fotografije visoke rezolucije, praćenje sistema veze pomoću elektronske opreme koja se nalazi na satelitima, prikupljanje podataka pomoću drugih senzora koji se nalaze na satelitima (posebno infracrvenih senzora), i seizmološko praćenje izvođenja podzemnih nuklearnih proba.³ Smatra se da njihova primena predstavlja metod verifikacije koji manje zadire u suverenitet jedne zemlje od inspekcije, jer se nacionalni suverenitet ne proteže na kosmički, već samo na vazdušni prostor. Tome pogoduje i stav međunarodnog javnog prava, prema kojem svaka zemlja ima pravo da koristi kosmos u miroljubive svrhe.

Navedene prednosti u primeni NTS naterale su razvijene zemlje da što pre uđu u kosmos, delimično zbog verifikacije, ali još više zbog toga da ne izostanu u trci na tehnološkom planu. U tome prednjače SAD i SSSR, koje jedine i poseduju NTS tog nivoa. Male NNZ, pak, zbog tehnološke nerazvijenosti ne mogu da koriste prednosti primene NTS za verifikaciju, što ih čini inferiornim u odnosu na supersile. Bilo je pokušaja da se pojam „NTS za verifikaciju“ protumači kao da se radi o NTS koja bi se namenski razvijala za potrebe verifikacije. Tako se, u stvari, prikriva obaveštajno-izviđački karakter njihove namene i, istovremeno, otežava odbijanje njihove primene kao legalnog sredstva čija se upotreba ne sme ometati. Tehnološki nerazvijene zemlje bi rešenje koje bi im obezbedilo ravnopravnost mogle da traže ili u dobijanju svih podataka

³ Šire o NTS: *A Handbook of Verification Procedures*, ed. by Frank Barnaby, Macmillan, London, 1990, str. 4-7.

koji su primenom tih sredstava prikupljeni, ili u osnivanju jedne međunarodne agencije za satelitsko praćenje, što je tehnološki sasvim izvodljivo. Osnivanje takve agencije ne bi zahtevalo prevelika ulaganja pošto su tehnologije već razvijene, pa su troškovi znatno manji. Tako bi se i manjim NNZ omogućio pristup podacima, čime bi se povećala otvorenost u odnosima između država i smanjila mogućnost izbijanja nesporazuma. Međutim, i SAD i SSSR tome se oštro suprotstavljaju iz dva čisto politička razloga: prvo, postavlja se pitanje ko bi upravljao takvom agencijom i, drugo, ni SAD ni SSSR ne žele da izgube monopol nad upotrebom satelita i senzorskih tehnologija. Dosadašnji argument SAD i SSSR-a da bi šire učešće u satelitskom praćenju moglo da dovede do neželjenog transfera tehnologije više ne postoji, jer sve više zemalja u Evropi, Aziji i Severnoj Americi poseduje i razvija te tehnologije. Tako, Francuska na primer, u kooperaciji sa Italijom i Španijom, već razvija sopstveni izviđački satelit *HELIOS*, a i Kanada bi trebalo da završi svoj projekat *PAXSAT-B* do sredine ili do kraja devedesetih godina.⁴ Oni bi se koristili prvenstveno za verifikaciju sporazuma o naoružanju.

Iz navedenog se može zaključiti da svaki sporazum sadrži specifične zahteve u odnosu na verifikaciju, odnosno na metode koji će se koristiti da bi se utvrdilo da li se država potpisnica pridržava ili ne pridržava odredaba sporazuma. Pošto se metod verifikacije znatno lakše određuje ako su odredbe jasno definisane, u Stokholmu se insistiralo na preciznosti u definisanju mera za jačanje poverenja i bezbednosti. Ilustracija za to je mera prethodne najave određenih vojnih aktivnosti. Polazna osnova za određivanje potrebnog metoda verifikacije sastoji se u sledećem: ako se u okviru same najave daju precizni podaci o jedinicama koje učestvuju u aktivnosti, kao i podaci o cilju aktivnosti i planiranom toku dejstva, geografski podaci i slično, može se smatrati da će posmatranje tih aktivnosti biti jedan od najvažnijih metoda verifikacije u okviru mera za jačanje poverenja i bezbednosti. Naime, države učesnice su prema Stokholmskom dokumentu obavezne da pošalju najavu svojih vojnih aktivnosti koje podležu

⁴ *A Handbook of Verification Procedures*, isto, str. 27–30.

obavezi najave 42 dana, ili više, pre početka aktivnosti, kao i da pozovu posmatrača za aktivnosti koje odgovaraju određenim kriterijumima.

Pristalice tzv. striktno verifikacije, međutim, ne prihvataju posmatranje vojnih aktivnosti kao metod verifikacije. Oni zastupaju stav da se samo striktna kontrola i provera svih navedenih podataka mogu svrstati u verifikaciju, a sve ostalo, uključujući i posmatranje vojnih aktivnosti, samo je oblik pokazivanja dobre volje, s ograničenim doprinosom jačanju međusobnog poverenja i bezbednosti. Sa stanovišta praktičnih mogućnosti, tako neelastičan stav se veoma teško može prihvatiti, mada je činjenica da ima pojedinih mera i oblasti u određenim sporazumima koje zaista zahtevaju veoma strogu kontrolu. Izričit primer za to je sporazum INF, u kojem je veoma stroga kontrola osnovni preduslov za sprovođenje dogovorenih rešenja, s obzirom na to da se radi o moćnim sredstvima čiji pojedinačni efekti mogu da imaju katastrofalne razmere. Zbog toga su Protokolom o sprovođenju sporazuma INF predviđene čak tri vrste inspekcije:

- rutinska inspekcija ili inspekcija na licu mesta, koja kontroliše procese organizovanog prikupljanja i uništavanja sredstava;

- inspekcija na zahtev uz kratko vreme upozorenja, što znači da se zahtev za inspekciju upućuje 16 sati pre predviđenog vremena dolaska inspeksijskog tima;

- permanentno posmatranje. Naime, na osnovu dogovora, Sovjetski Savez u periodu od 13 godina, odnosno tri godine koje obuhvataju vreme predviđeno za uništenje i 10 godina posle, ima pravo na 240 inspekcija na licu mesta, a SAD u istom vremenskom periodu (3 + 10) na oko 400 inspekcija na licu mesta. Svaka strana ima pravo da u prve tri godine traži po 20, a u narednih pet godina po 15 inspekcija godišnje, što je, u stvari, kvota dozvoljenih inspekcija na zahtev uz kratko vreme upozorenja, a ostatak dozvoljene kvote odnosi se na rutinske inspekcije i kontrolu procesa prikupljanja i uništavanja sredstava. I, konačno, treća vrsta inspekcije znači da obe strane u periodu od 13 godina imaju pravo da postave stalne inspektore sa zadatkom da prate poštovanje odredaba.⁵

⁵ INF Treaty (Brussels: USIS Wireless File, US IS, 8 December 1988), Article XI i Protocol regarding inspections.

Na osnovu navedenog, ako ne može da se negira verifikacijski karakter inspekcije dogovorene u okviru sporazuma INF, koju su države učesnice usaglasile s postavljenim ciljem, ne može da se negira ni verifikacijski karakter posmatranja vojnih aktivnosti. Ako je sadržaj pregovora vezan za izvođenje planiranih i ranije najavljenih vojnih aktivnosti, i ako se za cilj postavi verifikovanje miroljubivog karaktera, odnosno odsustvo opasnosti – posmatranje će, uz obezbeđivanje prethodno navedenih uslova, u potpunosti odgovarati postavljenom zahtevu. Možda bi, iz praktičnih razloga, posmatranje najavljenih vojnih aktivnosti moglo da se svrsta u metod „meke“, nasuprot metodu striktno verifikacije.

U krajnjem, nije važno gde se posmatranje svrstava, nego da li će se njegovom primenom ostvariti postavljeni cilj. Uvođenje posmatranja vojnih aktivnosti, kao metoda verifikacije, omogućilo je, ako ništa drugo, usvajanje mere o prethodnoj najavi. U slučaju da najava vojnih aktivnosti kao mera nije dobila oblik verifikacije koji odgovara njenom sadržaju, prema Madridskom mandatu ne bi ni mogla da se uvrsti u Dokument. A koliki je značaj mere o prethodnoj najavi, čiji je cilj jačanje poverenja i bezbednosti, najbolje se vidi ako se uporede period od 11 godina primenjivanja Helsinškog akta i dve godine primenjivanja Stokholmskog dokumenta: za 11 godina je najavljeno ukupno 129 vojnih aktivnosti (Istok – 32, Zapad – 74 i NNZ – 23), a za samo dve godine primene Stokholmskog dokumenta (1987–1988) najavljeno je oko 80 vojnih aktivnosti (NATO – 30, VU – 46 i NNZ – 5).⁶ Povećan broj najavljenih vojnih aktivnosti rezultat je uvođenja principa obaveznosti umesto principa dobrovoljnosti i smanjenja parametra za najavu vojnih aktivnosti sa 25.000 na 13.000 ljudi. Upravo ta mera o prethodnoj najavi vojnih aktivnosti, koju prati i adekvatan oblik verifikacije – posmatranje, jedno je od kvalitativnih poboljšanja u pregovorima o merama za jačanje poverenja i bezbednosti u okviru KEBS-a.

Posmatranje je već imalo pozitivne efekte i u praksi. Prema podacima iz Kalendara planiranih vojnih aktivnosti koje podležu obavezi najave za 1987. godinu,⁷ posmatrači su

⁶ *Bericht zur Ruestungskontrolle und Abruestung 1987* (Presseund Informationsamt der Bundesregierung), str. 48.

⁷ *Table 11A1 Calendar of planned notifiable military activities in 1987. and forecast for 1988*, World Armements and Disarmament, SIPRI Yearbook, 1988, str. 373–381.

bili pozvani i prisustvovali su svim najavljenim vojnim aktivnostima koje podležu posmatranju u skladu s odgovarajućim stavom Stokholmskog dokumenta, prema kojem se najavljene vojne aktivnosti posmatraju uvek kada je u njima angažovano 17.000 ili više ljudi. To pokazuje da sve države učesnice KEBS-a poštuju ne samo slovo Stokholmskog dokumenta nego i duh sporazuma, o čemu svedoči činjenica da su neke države učesnice dobrovoljno pozvale posmatrače na neke vojne aktivnosti koje ne podležu posmatranju. Na primer, Finska je pozvala posmatrače iz svih država učesnica KEBS-a na svoju vežbu „Tuisku“, aprila 1988, u kojoj je bilo angažovano samo 13.000 ljudi, što je za 4.000 manje od nivoa koji podleže posmatranju.⁸ To se tumači kao dalji doprinos razvijanju međusobnog poverenja, jer je u duhu težnje da se ide i van onoga što predstavlja usaglašenu obavezu.

Stokholmskim dokumentom predviđena je i tzv. striktna verifikacija – inspekcija na licu mesta. Na uvođenju inspekcije kao adekvatne verifikacije insistirao je Zapad, a posebno SAD. To je obrazlagano činjenicom da inspekcija, s jedne strane, treba da utvrdi da li se izvodi aktivnost koja nije najavljena a postoji sumnja da je podložna najavi i, s druge strane, da li se kod najavljenih radi o rutinskoj aktivnosti ili o aktivnosti koja ugrožava bezbednost ostalih država učesnica. Ako je u pitanju rutinska aktivnost, izvođenje inspekcije može samo da doprinese daljem ostvarivanju ciljeva mera za jačanje poverenja i bezbednosti. Ako je, pak, aktivnost opasna, inspekcija bi trebalo da upozori na tu opasnost ostale države učesnice kako bi mogle da preduzmu odgovarajuće mere za rešavanje takve situacije pre nego što dođe do ozbiljnijih posledica. Sovjetski Savez se opirao usvajanju inspekcije kao adekvatne verifikacije jer je smatrao da se ona može zloupotrebiti i iskoristiti kao sredstvo za prikupljanje obaveštajnih podataka. Dakle, obe strane su izražavale, u suštini, sumnjičavost jedna prema drugoj, pa se može zaključiti da se inspekcija, i pored toga što je prihvaćena kao mera za jačanje poverenja i bezbednosti, zasniva na sumnji. Takav zaključak pojačava i jedna odredba Stokholmskog dokumenta, prema kojoj svaka država učesnica koja sprovodi inspekciju može to da čini u

⁸ SIPRI, 1988, *isto*, str. 412.

određenoj zoni ako se u njoj izvodi ili se *sumnja* da se izvodi aktivnost sumnjivog karaktera, odnosno ako se sumnja da je došlo do kršenja sporazuma.

Činjenica je da postoje mogućnosti za zloupotrebu. Formulacija: „sumnja se da se izvodi“, omogućava korišćenje prava na inspekciju u političke svrhe, jer se, praktično, svaka aktivnost delova oružanih snaga može iskoristiti za postavljanje zahteva za inspekciju, posebno zbog toga što se sumnje uopšte ne moraju potvrditi tokom sprovođenja inspekcije. I pored toga što je u Dokumentu predviđena mogućnost da je država koja je tražila inspekciju uputila neosnovan zahtev nisu predviđene kaznene mere, što znači da podnosilac zahteva ne snosi nikakve posledice. Da bi broj takvih neosnovanih zahteva bio što manji i da bi se države zaštitile od pritisaka te vrste Stokholmskim dokumentom predviđena je kvota kojom se obezbeđuje da nijedna država učesnica ne mora da prihvati na svojoj teritoriji, u okviru zone primene mera za jačanje poverenja i bezbednosti,⁹ više od tri inspekcije, niti više od jedne inspekcije od iste države učesnice u toku jedne kalendarske godine.¹⁰ Pošto se i kod inspekcija, kao i kod svih ostalih mera, primenjuje princip jednakosti zemalja, to znači da svaka država ima pravo da uputi zahtev, ali i obavezu da prihvati određeni broj zahteva za inspekciju bez prava na odbijanje, pod uslovom da dogovorena kvota nije iskorišćena. Takva odredba je, u stvari, i ograničenje, jer će svaka država učesnica dobro razmisliti pre nego što uputi zahtev za inspekciju. Inače, Stokholmskim dokumentom je predviđeno da se samo 36 sati nakon upućivanja zahteva za inspekciju odobri ulazak inspeksijskom timu na teritoriju države koja se kontroliše. Pri tom se predviđa mogućnost da se inspekcija obavlja sa zemlje, iz vazdušnog prostora, ili i na jedan i na drugi način, s tim što avione i transportna sredstva obezbeđuje država na čijoj se teritoriji sprovodi inspekcija. Pored tih, postoje i brojne odredbe kojima je precizno regulisano sprovođenje inspekcije, što je veoma važno, jer su izveštaji o sprovedenim inspekcijama, mada u principu pozitivni, pokazali i određene nedostatke.

⁹ U okviru Madridskog mandata, mere za jačanje poverenja i bezbednosti „pokrivaju celu Evropu i okolni morski i vazdušni prostor“. Videti: *Concluding Document of the Madrid Meeting*, 1983, str. 38.

¹⁰ *Document of the Stockholm Conference*, 1986, stavovi 67 i 68.

Iz izveštaja o sprovođenju inspekcija za period od 1987. do 1988. godine, naime, vidi se da nijedanput nije ustanovljeno kršenje dogovorenih mera. U tom periodu je sprovedeno 18 inspekcija vojnih aktivnosti: devet su izvele države članice NATO, a devet države članice VU, od kojih se po jedna inspekcija (na obe strane) odnosila na aktivnost koja nije bila najavljena. Nijedna NNZ nije bila u inspekciji niti je na njenoj teritoriji izvršena inspekcija, što je veoma indikativno. I SAD i SSSR sprovele su po pet inspekcija, po jednu SR Nemačka, Turska, Čehoslovačka i Poljska, a po dve Velika Britanija i DR Nemačka.¹¹ Mada su se odvijale na način predviđen odredbama o sprovođenju inspekcija, ipak je bilo problema, kao: odugovlačenje u početnom periodu inspekcije, problemi vezani za rejone za koje se tvrdi da su zabranjeni ili osjetljivi, kao i nemogućnost da inspektori dobiju predstavu o obimu vojne aktivnosti zbog toga što im nije bio omogućen potpuno slobodan pristup svim rejonima ili ljudima.

Navedeni problemi će se otklanjati poboljšavanjem odredaba na osnovu iskustva stečenog u primeni inspekcije, koja je, i pored toga što se zasniva na sumnji, postala rutinska mera i značajan aspekt jačanja poverenja i bezbednosti. Naime, do sada nijedna sumnja nije bila potvrđena, odnosno upućeni zahtevi su bili neosnovani, pa se za njihovo postavljanje mogu izdvojiti dva razloga. Prvo, da zahtevi nisu upućeni postavilo bi se pitanje zbog čega se toliko insistiralo na uvođenju inspekcije. Jer, na tome su insistirale upravo SAD, i to prvenstveno zbog toga što su želele da imaju uvid u to šta radi SSSR/VU, što sa aspekta poverenja nije nelogično. Takav stav pojačava činjenica da zahtevi za inspekciju nisu upućivani nijednoj NNZ. One, s obzirom na jačinu svojih snaga, nisu bile mnogo interesantne ni za SAD/NATO, ni za SSSR/VU, niti ih ugrožavaju. To znači da su SAD/NATO i SSSR/VU kroz inspekciju hteli da kontrolišu jedni druge. U međuvremenu, situacija se izmenila i u budućnosti će države učesnice na pregovorima o merama za jačanje poverenja i bezbednosti u okviru KEBS-a verovatno istupati sve više individualno. Drugi razlog je potpuno praktične prirode: pošto je inspekcija već usvojena kao mera logično je da se ispita kako funkcioniše u

¹¹ SIPRI, 1988, *isto*, str. 441.

praksi, da li je sistem dobro postavljen i šta bi trebalo raditi na njegovom poboljšanju.

Kada se radi o primeni NTS, države učesnice u Stokholmskom dokumentu samo shvataju da ona mogu da imaju određenu ulogu u verifikaciji dogovorenih mera za jačanje poverenja i bezbednosti stoga što bi mogle da ih koriste samo najrazvijenije države, dok bi ostalim državama učesnicama ta mogućnost bila uskraćena. Osim toga, kod primene NTS postoji i problem određivanja cilja njihove primene, jer se ta sredstva mogu koristiti za proveru pridržavanja odredaba sporazuma, ali i za izviđanje, odnosno obaveštajno prikupljanje podataka.

U prvom slučaju NTS koristila bi se isključivo za praćenje i posmatranje aktivnosti specificiranih sporazumom, i to na bilateralnoj ili multilateralnoj osnovi, bez prava država da ometaju njihovu upotrebu. Zabrana ometanja NTS, kao metode verifikacije, prvi put je ozvaničena sporazumom ABM, kojim se zabranjuje ometanje foto-izviđačkih satelita, mikrotalasnih senzora koji baziraju na zemlji i u kosmosu i ostalih NTS. Zbog toga NTS ne bi morala da budu precizna koliko sredstva za prikupljanje obaveštajnih podataka, koja moraju da budu visoko precizna i opremljena za posmatranje i tačnu identifikaciju svakog sistema oružja protivnika. Uz to, primenom sredstava za prikupljanje obaveštajnih podataka (koje bi u pežorativnom smislu moglo da se nazove i špijuniranjem) treba da se otkrije šta radi druga strana i da li to što radi ugrožava njenu bezbednost, ne vodeći pri tome računa o bezbednosnim interesima protivnika. Naravno, primena tih sredstava je jednostrana.

Međutim, čak i da se prihvati da se NTS koriste isključivo radi provere da li se poštuje sporazum, postoji još jedan problem pored navedene uskraćenosti tehnološki nerazvijenim zemljama da koriste NTS. Naime, pošto države učesnice koje poseduju NTS na pregovorima u Stokholmu nisu prihvatile da se podaci prikupljeni pomoću NTS dostave ostalim državama učesnicama, to rešenje nije nikako moglo da se prihvati s obzirom na princip jednakosti – jedan od deset principa od kojih države učesnice KEBS-a polaze u svojim stavovima.

RAZMENA PODATAKA – IDEJA O OTVORENOSTI

Usvajanjem Bečkog dokumenta mere za jačanje poverenja i bezbednosti su poboljšane, unapređene i proširene uvođenjem nekih novih stavova i mera sračunatih na dalje jačanje poverenja i bezbednosti u Evropi. Među njima su posebno značajne one koje se odnose na godišnju razmenu podataka o vojnim snagama, godišnju razmenu podataka o uvođenju u naoružanje glavnih sistema naoružanja i vojne opreme i godišnju razmenu podataka o vojnim budžetima.

Kada se radi o godišnjoj razmeni podataka o vojnim snagama, države učesnice su dužne da daju podatke o komandnoj strukturi snaga KoV u zoni primene mera; o formacijskom nazivu jedinice KoV, počevši od nivoa puka-brigade, kao i njihovu potčinjenost; njihovu mirnodopsku lokaciju; brojčanu jačinu i podatke o većim sistemima oružja. Razmenom podataka su obuhvaćene i jedinice ratnog vazduhoplovstva koje baziraju na kopnu, broj i tipovi borbenih aviona i helikoptera kojima raspolažu, kao i amfibijske formacije i borbene jedinice. U vezi s godišnjom razmenom podataka o glavnim sistemima NVO, zahteva se davanje podataka o uvođenju u opremu i naoružanje svih tipova sredstava obuhvaćenih merom o godišnjoj razmeni podataka o vojnim snagama. Trećom merom, godišnjom razmenom podataka o vojnim budžetima, predviđena su pojašnjavanja koja je svaka država učesnica dužna da pruži ukoliko drugoj državi učesnici nije sve jasno nakon što je dobila tražene godišnje podatke.

Osnovna ideja o razmeni podataka je, u stvari, ideja o „otvorenosti“, koju je Zapad, nasuprot Istoku, još od Stokholma zastupao. Naime, Zapad, a posebno SAD, zalagao se za veću „transparentnost“ ili „otvorenost“ ili „demistifikaciju“, ističući da će samo jasni i pravovremeno dati podaci smanjiti rizik od izbijanja sukoba i nesporazuma, kao i da će povećati predvidivost u oblasti izvođenja vojnih aktivnosti. Istok se, pak, protivio toj ideji jer je smatrao da postoje podaci koji moraju da ostanu tajna zbog bezbednosnih nacionalnih interesa. Međutim, nakon Gorbačovljevog zalaganja za „otvorenost“, i Istok je prihvatio ideju da su otvorenost i predvidivost ključni element budućih sporazuma. Na otvorenost treba gledati kao na pravilo za odnose među državama, kao i na

osnovu stvarnog procesa razoružavanja koji je moguće verifikovati. Pri tome se naglašava da bi razmena podataka trebalo da obuhvati sve vidove oružanih snaga. To nije prihvaćeno, jer Bečkim dokumentom nisu obuhvaćene i snage ratne mornarice zbog protivljenja Zapada, pa će se to pitanje razmatrati na narednim pregovorima o merama za jačanje poverenja i bezbednosti u Beču.

Otvorenost, odnosno razmena podataka trebalo bi da stvori bazu podataka o oružanim snagama država učesnica koja bi se svake godine dopunjavala, s tim što bi narednih godina težište bilo na promenama u postojećim strukturama. Međutim, tako zamišljena razmena podataka imala bi smisla samo u slučaju da su sve snage (i snage RM) uključene u razmenu podataka, jer se samo celokupnim oružanim snagama i svim kapacitetima obezbeđuju uslovi za otpočinjanje iznenadnih dejstava.

Prema Madridskom mandatu, svaka mera za jačanje poverenja i bezbednosti mora da bude praćena odgovarajućim oblikom verifikacije. To znači da i razmena podataka mora da ima neku vrstu kontrole. Međutim, zbog nemogućnosti verifikovanja svih razmenjenih podataka pribeglo se kompromisnom rešenju: pravu na posetu aktivnim formacijama i jedinicama na njihovim mirnodopskim lokacijama radi ocenjivanja tačnosti dostavljenih podataka o vojnim snagama i planovima za uvođenje u naoružanje glavnih sistema NVO. Svaka država učesnica je obavezna da prihvati jednu posetu na svakih 60 prijavljenih jedinica, ali ne više od 15 poseta u toku jedne kalendarske godine, niti više od petine svoje kvote od iste zemlje u jednoj kalendarskoj godini. Pri tome, nijedna jedinica ne može biti posećena više od dva puta godišnje, niti više od jedanput od strane jedne zemlje, niti je obavezna da prihvati više od jedne posete istovremeno. To kompromisno rešenje, međutim, nikako ne može da se nazove verifikacijom. Da bi razmena podataka mogla da postoji kao zasebna mera moralo je da se pronađe rešenje koje bi to opravdalo – ocenjivanje tačnosti dostavljenih podataka. Štaviše, da bi se izbeglo vezivanje te mere sa inspekcijom isključeno je pravo na određivanje načina sprovođenja posete, što je i dovelo do uvođenja termina „ocenjivač“ umesto „inspektor“. Zbog toga bi ta mera trebalo da se nalazi u delu koji se odnosi na

međusobne kontakte i komuniciranje, tim pre što se u odeljku pod naslovom Kontakti predviđa poseta vazduhoplovnoj bazi na kojoj je locirana avio-jedinica, što je u skladu s obavezom godišnje razmene podataka o jedinicama ratnog vazduhoplovstva. Ali, da je ocenjivanje tačnosti podataka svrstano u odeljak Kontakti, godišnja razmena podataka ne bi mogla da bude zasebna mera. Da se radi o manevru kojim je omogućeno uvođenje mere može da se zaključi na osnovu toga što su taj oblik „verifikacije“ predložile iste zemlje koje su odbile da priznaju verifikacioni karakter posmatranja i koje su, u toku pregovora u Stokholmu, isticale inspekciju kao jedino prihvatljivo rešenje. I pored toga što je mera o razmeni podataka napredak u pregovorima, pa bi mogla da se primeni maksima: Cilj opravdava sredstvo, ipak se u takvoj vrsti pregovora teško može prihvatiti postojanje dva standarda. Nametanje rešenja na osnovu trenutne prednosti u odnosu snaga mač je s dve oštrice, pa će o tome morati u budućnosti da se povede više računa.

DOPRINOS BEČKOG DOKUMENTA JAČANJU POVERENJA I BEZBEDNOSTI

U Bečkom dokumentu se nalazi i mera koja se odnosi na godišnje sastanke na kojima će se razmatrati rezultati primene mera za jačanje poverenja i bezbednosti. Ona bi trebalo da omogućí razjašnjavanje svih pitanja koja su ostala nedorečena ili nejasna. Pored ocenjivanja ostvarenih rezultata, na sastancima će moći da se razmotre i poboljšanja postojećih ili budućih mera. Uz to, ti sastanci bi trebalo da budu i podsticaj za još striktnije poštovanje odredaba sporazuma sklopljenog između država učesnica KEBS-a. Pod podsticajem se podrazumeva da se o svakom nepridržavanju dogovora – za koje bi se podaci prikupili metodama verifikacije – raspravlja na sastanku, traže objašnjenja, insistira na strožem pridržavanju odredaba sporazuma i još bolje preciziraju određene odredbe da bi se obezbedilo njihovo poštovanje.

Da bi se navedeni ciljevi i ostvarili, u Bečki dokument su uvedeni i neki novi stavovi za efikasnije sprovođenje posmatranja, kao što su: poboljšanja u smislu detaljnijeg uvođenja

posmatrača u situaciju u rejonu aktivnosti, obezbeđivanje karti krupnijih razmera, odgovarajuća informisanost ljudstva angažovanog u vojnoj aktivnosti o prisustvu, statusu i funkcijama posmatrača, korišćenje dodatne opreme i mogućnost da posmatrači iz vazdušnog prostora vide rejon izvođenja aktivnosti kako bi stekli što potpuniju sliku o njihovom obimu i veličini. U poslednjem slučaju postoji mogućnost da se na posredan način legalizuju NTS, pošto tu nema ograničenja koja se odnose na ličnu opremu za posmatranje. Time bi se države koje ne poseduju NTS dovele u nepovoljan položaj, jer bi države koje njima raspolazu mogle da se pozivaju na podatke prikupljene pomoću NTS na avionima/helikopterima (koji mogu da budu avioni/helikopteri posmatrača uz saglasnost države domaćina) bez obaveze da podnesu dokaze.

Tim dokumentom je prvi put dozvoljeno predstavnicima sredstava javnog informisanja iz svih država učesnica da prisustvuju vojnim aktivnostima koje se posmatraju prema proceduri akreditacije koju utvrđuje država domaćin. To znači da je država koja organizuje aktivnost obavezna da pozove posmatrača, a da predstavnici sredstava javnog informisanja iz drugih država učesnica mogu sami da se najave ukoliko takvoj aktivnosti prisustvuje makar samo jedan domaći novinar.

U takvom tretmanu predstavnika sredstava javnog informisanja ima nekoliko paradoksa. Činjenica je da izveštaji novinara mogu znatno da doprinesu jasnijem sagledavanju karaktera aktivnosti, čime se verifikuje i eventualna miroljubivost. Međutim, rezultat može da bude i suprotan a da takve izveštače niko ne može da pozove na odgovornost. Naime, oni nisu zvanični predstavnici svojih zemalja i za njihovo ponašanje i postupke te zemlje ne odgovaraju, kao što ne odgovaraju ni za posledice njihovog načina pisanja. Svi prekršaji ustaljenog načina ophođenja pravdaju se potrebom da se dođe do pravog podatka i svako ograničavanje njihove slobode moglo bi da se tumači kao skrivanje određenih radnji države domaćina. Takva situacija bi se mogla rešiti formiranjem posebnog centra koji bi organizovao odgovarajući program posmatranja za predstavnike sredstava javnog informisanja, jer je i Bečkim dokumentom predviđeno da predstavnici

sredstava javnog informisanja prisustvuju delovima aktivnosti koji su za njih otvoreni.¹²

Bečki dokument, u oblasti inspekcije, sadrži i neke nove stavove koji se odnose na poboljšanje informisanosti angažovanog ljudstva o prisustvu, statusu i funkcijama inspektora, korišćenju dodatne opreme inspektora i njihovoj boljoj informisanosti o toku aktivnosti i pristupu telekomunikacijama, kako radi uspostavljanja veze sa svojim diplomatskim predstavništvima, tako i za održavanje veze između delova tima inspektora u toku sprovođenja inspekcije. Međutim, stavovi koji se odnose na primenu NTS ostali su potpuno isti, i to iz istih razloga koji se odnose na primenu NTS i Stokholmski dokument.

PREGOVORI O KONVENCIONALNIM SNAGAMA

Sporazum o konvencionalnim snagama u Evropi, zajedno sa Bečkim dokumentom o merama za jačanje poverenja i bezbednosti, deo je Pariske povelje za novu Evropu. Uključivanje pregovora o konvencionalnim snagama u okrilje KEBS-a ozvaničeno je Zaključnim dokumentom sa Bečkog sastanka 1986–1989. godine, čime su, praktično, pregovori o konvencionalnim snagama u Evropi počeli da se vode uporedo s pregovorima o merama za jačanje poverenja i bezbednosti. U pregovorima su učestvovale 23 države (16 članica NATO i sedam članica VU), bez prisustva NNZ, a sporazum su potpisale 22 države učesnice (nakon ujedinjenja dve Nemačke). Da bi se obezbedilo efikasno sprovođenje tog sporazuma – smanjivanje konvencionalnih snaga u Evropi, utvrđen je i odgovarajući režim verifikacije.

Još u vreme kada su vođeni pregovori stavovi Istoka i Zapada bili su veoma bliski, što se vidi iz predloga koji su podnele članice NATO¹³ i članice VU¹⁴ o merama verifikacije. Na promenu stava Istoka, koji je ranije odbijao da obezbedi podatke o svojim snagama, sigurno su uticali i pregovori o merama za jačanje poverenja i bezbednosti i većoj otvorenosti

¹² Videti: *Vienna Document*, 1990.

¹³ *NATO Tables verification Proposals at CFE Negotiations*, US Policy Information and Texts, no 120 (Bonn: US Information Service, 25 September 1989), str. 15–26.

¹⁴ *Working Paper on Information Exchange and Verification Measures*, Vienna, 1990.

između država učesnica. Zbog toga su se obe strane u Beču složile oko pitanja razmene podataka, koja čini osnovu za sprovođenje verifikacije. To je i regulisano odgovarajućim članom sporazuma CFE, prema kojem je svaka država učesnica dužna da najavi i obavi razmenu podataka koji se odnose na njeno konvencionalno naoružanje i opremu prema Protokolu o razmeni podataka.¹⁵ Na osnovu početnih predloga i kompromisa napravljenih u toku pregovora došlo se do prihvatljivih rešenja. Predviđeno je da se najava i razmena podataka dostavljaju u pisanoj formi preko odgovarajućih diplomatskih ili drugih zvaničnih kanala. Iz toga se vidi da države učesnice shvataju da će razmena podataka doprineti jačanju poverenja i bezbednosti i omogućiti uvid u strukturu njihovih snaga, sastav, potčinjenost i lokaciju, a time i u njihove sposobnosti.

Radi uspešnog sprovođenja tog sporazuma predviđa se da svaka država učesnica ima pravo da sprovodi i obavezna je da u granicama rejona primene (koji obuhvata celokupnu evropsku teritoriju država učesnica od Atlantika do Urala, kao i sve evropske ostrvske teritorije učesnice) prihvati inspekcije prema odredbama Protokola o inspekcijama. Cilj tih inspekcija je utvrđivanje da li države učesnice poštuju brojčana ograničenja, stvaranje uslova za nadziranje procesa smanjenja borbenih tenkova, oklopnih transportera, artiljerije, borbenih aviona i helikoptera i nadziranje sertifikacija preklasifikovanih višenamenskih udarnih helikoptera i preklasifikovanih nastavnih borbenih aviona.¹⁶

Nadziranjem procesa smanjivanja snaga treba da se ostvari uvid i obezbede podaci o snagama druge strane kako bi se procenile njihove sposobnosti i ocenila opasnost koju predstavljaju, kao i da bi se potvrdilo da se države učesnice pridržavaju odredaba sporazuma, što i jeste osnovni cilj verifikacije.

Nacionalna tehnička sredstava su takođe uključena u proces verifikacije sporazuma CFE: dozvoljena je upotreba nacionalnih i višenacionalnih tehničkih sredstava kontrole, koja ne sme ometati nijedna država učesnica, što je logično rešenje, a do njega se lako došlo jer pregovorima nisu

¹⁵ *Treaty on Conventional Forces in Europe*, Paris, 1990, str. 17 i *Protokol o razmeni podataka*, str. 58–79 (u daljem tekstu CFE Treaty).

¹⁶ *CFE Treaty*, isto, str. 18 i odgovarajući protokol.

prisustvovala NNZ. Međutim, mada NTS imaju svoje mesto kao metod verifikacije sporazuma CFE, njihova uloga će biti mnogo manja nego da se, na primer, primenjuju kao metod verifikacije na planu strategijskih nuklearnih snaga. Nacionalna tehnička sredstva su, zbog toga, samo dopunski metod inspekcije i ostalih mera u procesu verifikacije sporazuma o konvencionalnim snagama u Evropi.

Zaključak

Iz navedenog se može zaključiti da je nemoguće sklapanje bilo kakvog sporazuma bez odgovarajuće verifikacije, pomoću koje će se kontrolisati da li se država potpisnica pridržava sklopljenog sporazuma. Jedino sposobnost da se prati sprovođenje dogovora može da obezbedi podatke koji će drugu državu (države) potpisnicu upozoriti na eventualno kršenje odredaba i omogućiti joj da pravovremeno reaguje sprečavajući da druge zemlje kršenjem sporazuma ostvare prednost. Osim toga, prilikom određivanja metoda verifikacije moraju se imati u vidu cilj i sadržaj predmeta o kojem se pregovara, jer ne postoji univerzalna verifikacija čiji bi metodi mogli da se primenjuju na isti način za kontrolu svih sporazuma. Uostalom, to pokazuju i navedeni sporazumi u kojima se metodi verifikacije koriste zavisno od toga koji cilj želi da se ostvari. Oni se kreću u rasponu od posmatranja, preko različitih vrsta inspekcije, do primene nacionalnih tehničkih sredstava.

X Kao što ne postoji univerzalna, ne postoji ni apsolutna verifikacija, jer je nemoguće otkriti svako kršenje sporazuma. Pošto posmatrač/inspektor koji prisustvuje posmatranju/inspekciji ne može da prebroji svakog čoveka koji učestvuje u vojnoj aktivnosti, to i nije cilj posmatranja/inspekcije, već sticanje opšte slike o toku aktivnosti i potvrde da nije došlo do kršenja sporazuma. Ako se, pak, utvrdi suprotno, to će državu koja je poslala posmatrače/inspektore upozoriti i navesti da preduzme odgovarajuće mere. U svakom slučaju, stvar je suverenih država da prema odredbama međunarodnog prava odrede kako će sankcionisati prekršioca sporazuma, jer verifikacija samo signalizira kršenje, ali ne predviđa sankcije za prekršioca.

Kada je reč o primeni NTS, odredbe o dogovorenim merama za jačanje poverenja i bezbednosti unekoliko se razlikuju od odredaba ostalih sporazuma. Države učesnice i u Stokholmskom i u Bečkom dokumentu *samo shvataju* da NTS mogu da imaju određenu ulogu u verifikaciji. To znači da države koje poseduju NTS mogu da ih koriste i za praćenje vojnih aktivnosti drugih država, ali bez bilo kakvog legalizovanja prava. Time što se izostavlja legalizovanje prava na primenu NTS automatski se izostavlja i odredba prema kojoj je država koja poseduje NTS obavezna da svim ostalim državama učesnicama obezbedi pristup podacima koje je prikupila primenom NTS. Tih problema, naravno, nije bilo u sporazumu CFE, prema kojem sve države učesnice poseduju i primenjuju NTS, pa je logična odredba međunarodnog prava kojom se zabranjuje njihovo ometanje.

Verifikacija, u svakom slučaju, nije više isključivo tehnička mera, već novi vid političke saradnje koja je upravo najvidljivija na planu bezbednosti evropskih država u okviru KEBS-a čiji je cilj da se bezbednost izgrađuje kroz saradnju, a saradnja unapređuje u uslovima bezbednosti. U dosadašnjoj uspešnoj primeni Stokholmskog dokumenta nije bilo grubih kršenja dogovorenih mera za jačanje poverenja i bezbednosti. Stoga, nema razloga da novi i poboljšani Bečki dokument ne pruži još bolje rezultate, s obzirom na već postojeće iskustvo, i time doprinese daljem usavršavanju celog sistema verifikacije i održavanju kontinuiteta KEBS-a.

S U M M A R Y

VERIFICATION AND MEASURES FOR STRENGTHENING THE CONFIDENCE AND SECURITY IN EUROPE

The author reviews and discusses the idea, introduction and evolution of methods of verification of application of measures for promotion and strengthening the confidence and security initiated and instituted by the Conference on Security and Cooperation in Europe. With the aim of a more comprehensive presentation of application of the verification methods the author referred also to the relevant agreements on the armament control, of which the verification makes an indispensable part.

Verification is a major problem considered at the conclusion of international agreements since it makes their consistent application possible, regardless of the fact that a completely faultless and reliable method of verification simply does not exist. A lack of willingness to accept adequate methods of verification, i. e. of monitoring the consistent application of agreements, has prevented greater improvements in this domain for a number of years hitherto. Only by the opening of the CSCE processes began the introduction and gradual improvement of comprehensive and precise methods of verification of the limitation of military activities, to be gradually spread over also to other domains of negotiation and agreement within the framework of the CSCE.

Voluntary adoption of methods of verification of application of agreements concluded within the framework of the CSCE not only guarantees their application but is also a gauge of the improvement of the international political climate and mutual confidence of the participating states. The promotion and strengthening of this confidence will also make possible the introduction of improved methods of verification of application of the concluded agreements.

R E S U M E

VERIFICATION ET MESURES POUR RENFORCEMENT DE LA CONFIENCE ET DE LA SECURITE EN EUROPE

Dans cet article on développe le thème, introduction et évolution de l'application de la méthode de vérification dans le cadre des mesures pour le renforcement de la sécurité et de la confiance des pays membres de la CSE. Auteur a touché, pour que l'image de l'application soit complète, certaines nombre de traités concernant le contrôle de l'armement, dont l'instrument obligatoire est la vérification.

Durant la création de certains traités internationaux, un des problèmes fondamentaux a été la vérification, sans laquelle il n'y avait pas de réalisation complète de ces traités malgré le fait que nul des méthodes n'était parfaite. Non acceptation des méthodes adéquates de vérification, empêche, durant des années, le progrès dans ce domaine des activités. Avec le déclenchement de processues de la CSE, on introduit les méthodes de vérification précises, puis on les élargit sur des autres activités militaires dans le cadre de la CSE.

Acceptation volontaire des méthodes de vérification est une sorte de garantie de leur réalisation et index de l'amélioration du climat de confiance mutuelle des Etats participants. Le renforcement de la confiance permet introduction des méthodes plus perfectionnées pour la vérification des traités signés.

РЕЗЮМЕ

ВЕРИФИКАЦИЯ И МЕРЫ ПО УКРЕПЛЕНИЮ ДОВЕРИЯ
И БЕЗОПАСНОСТИ В ЕВРОПЕ

В статье рассматриваются понятие, введение и эволюция применения метода верификации в рамках мер по укреплению доверия и безопасности Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе (СБСЕ). С целью более полного показа применения метода верификации, автор затронул и определенные соглашения о контроле вооружения, являющиеся неотъемлемой частью верификации.

При заключении международных соглашений одним из основных проблем является верификация, без которой не может быть последовательного проведения соглашений, несмотря на то, что не имеются методы верификации без определенных недостатков. Неготовность принять соответствующие методы верификации, т. е. контроля последовательности проведения, много лет подряд не допускала более серьезные сдвиги в этой области. Только с началом процесса СБСЕ внедряется и постепенно совершенствуется всеобъемлющий и точный метод верификации об ограничении военной активности, а потом он постепенно расширяется и на другие области договоренности в рамках СБСЕ.

Добровольное принятие методов верификации соглашений, подписанных в рамках СБСЕ, является не только гарантией их проведения, но и показателем улучшения политического климата и взаимного доверия государств участников. Ибо укрепление взаимного доверия обеспечивает внедрение еще более усовершенствованных методов верификации заключенных соглашений.